

MÅRTENSAFTON OCH MÅRTEN GÅS

Mårtensafteon infaller den 10 november. Själva den religiösa högtidsdagen, Mårtensmäss, firas dagen därpå, den 11 november, dvs den dag år 397, då helgonet **Martin av Tours** begravdes. Legenden vet berätta att gåsamiddag hör till denna högtid, eftersom gäss slaktas som straff för att de - f ö också just den 11 november men 18 år tidigare, år 371 - med sitt kacklande avslöjade var Martin gömt sig, när invånarna i Tours mot hans vilja ville göra honom till sin biskop.

Bland berömdheter som döpts efter honom finns såväl **Mårten gåskarl**, medresenär på *Nils Holgerssons underbara resa*, som **Martin Luther**, som föddes den 10 november 1483 och döptes påföljande dag, alltså kacklandedagen och Martins begravningsdag.

Oavsett hur det nu må förhålla sig rent historiskt med kacklandet, hade firandet vid Mårtensmäss förr i vart fall att göra med att den 40 dagar långa julfastan tog sin början just då. Sista kvällen före fastan var därför sista chansen att smörja kråset, om man så säger. I delar av Tyskland, främst i Mainz och det övriga Rhenlandet, lär detta firande vara av stor betydelse än i dag även om själva fastan inte längre iakttas inom den katolska kyrkan.

Till saken hör att Mårtensmäss av tradition också var då tiondet inkrävdes. Skatt betalades långt fram i historien *in natura*, bland annat i gäss och detta inte minst eftersom gässen under sommaren ätit upp sig och var feta och granna, medan vinterhållning av djur var dyrt.

Vidare är det ett faktum att **Martin av Tours** var en verklig person (född troligen 316 och alltså död 397). Hans lärjunge **Sulpicius Severus** (ca 363-ca 425) skrev en biografi om honom ”som blef en av medeltidens mest omtyckta uppbyggelseböcker” (cit *Nordisk Familjebok*). Han föddes i nuvarande Szombathely i västra Ungern men växte upp i nuvarande Pavia i sydvästra Lombardiet. I unga år var han beriden romersk soldat liksom fadern (som f ö lär ha valt sonens namn efter den romerske krigsguden Mars) och en episod från den tiden är i katolska länder väl så känd som den med gässen.

Enligt legenden mötte Martin och några kamrater en vinterdag utanför portarna till staden Amiens en frusen tiggare i trasiga paltor. Eftersom Martin inte hade några pengar att ge, delade han sin mantel med sitt svärd och gav, under kamraternas hån, ena halvan till tiggaren. Följande natt fick han i drömmen se Jesus klädd i hans halva mantel, berättandes för omgivande änglar att han fått

den av Martin. Drömmen fick Martin att låta döpa sig och hans halva mantel blev en helig relik, som frankiska kungar bar i strid och eder svors på.

Episoden har för övrigt t o m avsatt flera ord i svenska språket. *Wikipedia*: ”Mantel heter *pallium* på latin, och ur legenden kommer begreppet palliativ vård. Martins delning av sin mantel brukar beskrivas som den första palliativa handlingen.” Och om ordet kapell och kaplan hänvisar Elof Hellquists *Svensk etymologisk ordbok* till ”mlat. *capella*, kort kappa, diminutiv till *capa*, kappa, eg. om det rum el. den kyrkliga byggnad, där den helige Martins kappa förvarades.”

Nordisk Familjebok (2 uppl) berättar vidare om Martin: ”Martin själf var en föresyn i fromhet och ödmjukhet samt utöfvade därigenom fastän han saknade bildning, ett mäktigt inflytande på den gallikanska kyrkan, ehuru genom hans vidskeplighet mycken keltisk hedendom flyttades öfver i denna kyrka [!]. --- Äfven som biskop fortsatte han dock sitt eremitlif och lefde i en risikoja vid Loires strand. Detta blev ursprunget till ännu ett kloster [det första var det i Ligugé nära Poitiers]. Martins --- stora historiska betydelse blef alltså att bereda det grekiska munkväsendet ingång i Gallien och delvis äfven i Spanien och Britannien,”

Wikipedia igen: ”När Merovingern och frankerkungen **Klodvig I** (ca 466-511) kristnades, tog han Martin av Tours till skyddshelgon, vilket bland annat ledde till att han fortfarande räknas som Frankrikes skyddshelgon.”

Avslutningsvis återvändande till gåsen, återges här ett nog rätt okänt poem av en i Malmö med omnejd en gång tvärtom mycket välkänd medlem av Sällskapet Heimdall, nämligen Malmö-sonen och konstnären **Anders Sten** (1903-1999), känd inte minst från *Sydsvenska Dagbladets* spalter för sina humoristiska och ofta fräckt satiriska teckningar under signaturen "Lille Figge".

Under beredskapstiden var han tidvis inkallad till militärtjänstgöring vid Malmö luftvärnsförband och skapade då *Flygfångaren*, "Malmö Lv:s egen fälttidning". Dess tionde nummer utkom Mårtensafton 1940 och innehöll på sin sista sida följande högstämda, här något ansade gåshonnör.

*Denna helstekta gås är vår fädernerätt,
som tuggas med andakt i anletes svett.
Vi älska dess bröst och dess härliga krås
och fukta dem ömsint med rödvin och sås.
Vi fröjdas med gester att dricka dess skål,
till dess att vi samvetsgrant lyckats ta kål
på gås och på rödvin och allt, som hör till,
för att sen få gå åter till smör, ost och sill.
Låt oss vinglasen höja och tömma en skål
för vår skånskfödda gås och hans knapriga svål!
Sen med vemod vi blicka på vad som är kvar
av det, som nyss en strålande mårtensgås var.*